

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

*Кафедра адміністративного права
та судочинства*

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: Фінансове право

на тему: «Особливості правового регулювання валютних операцій»

Виконала: студентка групи ПР-35

Савка Вікторія

Керівник: к.ю.н., доцент

Шевчук Оксана Романівна

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль, ЗУНУ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ	
1.1. Поняття валютних операцій та їх класифікація.....	5
1.2. Принципи та особливості правового регулювання валютних операцій	
Висновок до розділу 1.....	7
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ	
2.1. Нормативно-правова база валютного регулювання в Україні.....	12
2.2. Роль Національного банку України в регулюванні валютних операцій.....	15
Висновок до розділу 2.....	18
РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО	
3.1. Міжнародні договори та організації, що регулюють валютні операції...	19
3.2. Вплив міжнародних стандартів на валютне законодавство України.....	20
Висновок до розділу 3.....	23
ВИСНОВОК.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	27

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена важливістю ефективного регулювання валютних операцій у сучасних умовах глобалізації та економічної інтеграції. Валютне регулювання є ключовим елементом фінансової стабільності держави, оскільки воно безпосередньо впливає на економічну безпеку, конкурентоспроможність національної валюти та здійснення міжнародних економічних операцій. Враховуючи необхідність адаптації українського законодавства до міжнародних стандартів та змін, що відбуваються в економічному середовищі, дослідження цієї теми є надзвичайно актуальним. Особливо важливим є вивчення ролі Національного банку України у формуванні валютної політики та його взаємодії з міжнародними організаціями, такими як Міжнародний валютний фонд, FATF та інші.

Науково-практичне значення цієї теми полягає в тому, що правильне розуміння принципів валютного регулювання та механізмів, які застосовуються для забезпечення стабільності національної валюти, є необхідним для ефективного функціонування економіки в умовах сучасних викликів. Правове регулювання валютних операцій має критичне значення для зміцнення фінансової системи, запобігання фінансовим кризам та забезпечення інтеграції України в міжнародну економічну спільноту.

Об'єктом дослідження є валютне регулювання в Україні, а також механізми, що використовуються для його здійснення, зокрема нормативно-правова база та діяльність Національного банку України.

Предметом дослідження є аналіз національних та міжнародних норм валютного регулювання, а також практичні аспекти їх впровадження в Україні, зокрема роль Національного банку України у здійсненні валютного контролю та формуванні валютної політики.

Метою дослідження є вивчення теоретичних та практичних аспектів валютного регулювання в Україні, аналіз національного законодавства та його відповідності міжнародним стандартам, а також оцінка впливу валютної політики на економічну стабільність та фінансову безпеку держави.

Методи дослідження включають аналіз законодавчих та підзаконних актів, порівняльно-правовий аналіз, аналіз судової практики, а також методи інтерпретації та систематизації нормативно-правових документів.

Завданням дослідження є:

1. Оцінка розвитку валютного регулювання в Україні та впливу міжнародних стандартів на національне законодавство.
2. Вивчення основних нормативно-правових актів у сфері валютного регулювання.
3. Аналіз діяльності Національного банку України та інших органів валютного регулювання.
4. Визначення проблемних аспектів у валютному законодавстві та пропозиції щодо їх вирішення.

Наукова база дослідження. Під час написання курсової роботи було використано праці таких провідних вчених та дослідників, як: І.І. Лукін, В.П. Лазарєв, О.М. Мельник, С.І. Петриченко, а також роботи міжнародних організацій, таких як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та організації, що спеціалізуються на боротьбі з відмиванням коштів (FATF).

Структура курсової роботи. Курсова робота складається зі вступу, 3 розділів та 6 підрозділів, висновків та списку джерел, який містить 27 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 29 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ

1.1. Поняття валютних операцій та їх класифікація

Валютні операції становлять основу міжнародних економічних відносин, виступаючи механізмом перерозподілу фінансових ресурсів між країнами. Їх правове регулювання в Україні формується під впливом глобалізаційних процесів та необхідності забезпечення фінансової стабільності держави. Сутність валютних операцій розкривається через призму двох ключових аспектів: економічного змісту та юридичного оформлення. З економічної точки зору, це будь-які дії, що приводять до зміни об'ємів або структури валютних активів і зобов'язань. Юридичне визначення, закріплене в ст. 1 Закону України "Про валюту та валютні операції", акцентує на переході прав власності на валютні цінності та їх використанні як платіжного засобу у міжнародних розрахунках [18].

Класифікаційний підхід до валютних операцій є важливим інструментом для систематизації різноманітних операцій, що здійснюються на валютному ринку, а також для визначення специфіки їх правового регулювання. З огляду на різноманітність валютних операцій, класифікація дозволяє чітко окреслити різні види валютних операцій і відповідно визначити, які з них підлягають суворому контролю, а які — спрощеному регулюванню. Це важливо не тільки для правозастосовної практики, а й для забезпечення ефективного функціонування валютного ринку, враховуючи специфіку та різні вимоги до контролю і моніторингу таких операцій.

За критерієм учасників операції валютні операції поділяються на міжбанківські та клієнтські. Міжбанківські операції відбуваються безпосередньо між кредитними установами, що забезпечує обмін валютними ресурсами на міжбанківському ринку та встановлення валютних курсів. Цей тип операцій передбачає певну свободу у визначенні умов і виглядає важливим

інструментом для забезпечення ліквідності валютного ринку. Клієнтські операції відрізняються тим, що здійснюються між банками і їх клієнтами (фізичними або юридичними особами), і вони часто потребують більш суворого регулювання з точки зору захисту інтересів як клієнтів, так і самого фінансового сектора.

Ще одним важливим аспектом класифікації валютних операцій є поділ на операції, що підлягають повному валютному контролю, та операції зі спрощеним режимом оформлення. Операції, які підлягають повному валютному контролю, зазвичай включають великі фінансові угоди, такі як інвестиції чи операції з цінними паперами, що потребують детальної перевірки, реєстрації і суворого нагляду з боку Національного банку України (НБУ). Наприклад, іноземні інвестиції в Україну вимагають реєстрації в НБУ, що дозволяє регулювати рух капіталу та забезпечити його відповідність валютному законодавству. У свою чергу, поточні розрахунки за експортно-імпор্তними операціями мають значно спрощену процедуру оформлення, що дозволяє знижувати адміністративне навантаження на учасників ринку, але при цьому зберігає певний рівень контролю з боку державних органів для забезпечення відповідності міжнародним фінансовим стандартам і вимогам національного законодавства [20].

Ця класифікація дає можливість чітко розмежувати типи валютних операцій за обсягом регулювання та визначити підхід до контролю, що є ключовим для ефективного функціонування валютної системи України в контексті сучасних економічних викликів.

За ступенем ризику валютні операції поділяються на консервативні (наприклад, відкриття валютного рахунку) та високоризикові (спекулятивні угоди з деривативами). Особливу увагу законодавець приділяє операціям, пов'язаним із рухом капіталу, оскільки вони можуть становити загрозу

фінансовій стабільності. Згідно з дослідженнями, близько 60% валютних ризиків виникають саме при здійсненні капітальних операцій [16, с. 97].

Правова природа валютних операцій виявляється через систему дозвільних та заборонних механізмів. Наприклад, резиденти зобов'язані продавати частину валютної виручки на міжбанківському ринку, що є інструментом валютного контролю [18, ст. 8]. Водночас для нерезидентів встановлено обмеження на інвестування в окремі сектори економіки. Така диференціація підходів обумовлена необхідністю захисту національних економічних інтересів.

Вважається, що валютний ринок є чи не найкращою сферою для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Валютні операції, що проводяться на валютному ринку – це фінансові трансакції, які пов'язані з обміном однієї валюти на іншу. Вони є необхідним елементом світової економіки та відіграють важливу роль в між-народній торгівлі та фінансовому обміні між країнами та компаніям [1, с. 8].

Таким чином, валютні операції як об'єкт правового регулювання представляють собою складний багаторівневий інститут, що поєднує економічний зміст і юридичну форму. Їх класифікація відіграє ключову роль у формуванні ефективної системи валютного контролю, дозволяючи диференційовано підходити до регулювання різних видів операцій з урахуванням їх ризиків та значення для економіки країни.

1.2. Принципи та особливості правового регулювання валютних операцій

Правове регулювання валютних операцій в Україні ґрунтується на системі принципів, що визначають його структуру, механізми впливу та межі державного втручання. Ці принципи формуються під впливом міжнародних стандартів фінансової безпеки, національних економічних інтересів та

необхідності забезпечення стабільності валютного ринку. Особливість правового регулювання полягає в його динамічності – воно постійно адаптується до змін у глобальній фінансовій системі, нових викликів та ризиків, таких як відмивання коштів або ухилення від валютного контролю.

Основні принципи валютного регулювання в Україні ґрунтуються на правових засадах та спрямовані на забезпечення стабільності національної економіки, підтримку фінансової безпеки держави та залучення іноземних інвестицій. Насамперед, усі валютні операції здійснюються відповідно до принципу верховенства закону. Це означає, що будь-які дії на валютному ринку повинні відбуватись виключно в межах чинного законодавства. Національний банк України (НБУ) виконує роль головного регулятора та встановлює порядок проведення операцій. Порухення встановлених норм може мати серйозні наслідки — як адміністративні, так і кримінальні. Наприклад, незаконний вивіз валюти за межі держави або проведення фінансових операцій без відповідного дозволу розглядається як правопорушення [19]. У Законі України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення» зазначено відповідальність за порушення валютного законодавства, що є запорукою дотримання законності на валютному ринку [19].

Значну роль у валютному регулюванні відіграє принцип обмеження валютних операцій для резидентів. Українське законодавство встановлює суворі вимоги до фізичних та юридичних осіб-резидентів щодо здійснення валютних операцій. Зокрема, резиденти зобов'язані повертати валютну виручку, отриману від експорту товарів і послуг, а також продавати визначену її частину на міжбанківському валютному ринку [18, с. 3]. Крім того, встановлюються обмеження щодо інвестування в іноземні активи, а також відкриття рахунків у закордонних банках без попереднього погодження з НБУ.

Водночас діє принцип лібералізації для нерезидентів, що передбачає надання ширших можливостей для іноземних громадян та компаній у здійсненні валютних операцій в Україні. Такий підхід спрямований на заохочення іноземних інвестицій та розвиток економічних зв'язків. Проте навіть попри лібералізований режим, діяльність нерезидентів не позбавлена контролю. Особливу увагу держава приділяє великим транзакціям та операціям, пов'язаним із рухом капіталу [20].

У системі валютного регулювання важливим є принцип валютного контролю та нагляду. Держава реалізує активний контроль за дотриманням валютного законодавства, використовуючи такі інструменти як реєстрація угод, подання звітності до НБУ, а також моніторинг з боку уповноважених органів. Наприклад, банки повинні фіксувати підозрілі операції та повідомляти про них відповідні органи фінансового моніторингу. Як зазначає І. Г. Андрущенко, валютні операції часто використовуються як інструмент для легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, що потребує посиленого контролю з боку держави [1, с. 6].

Нарешті, центральне місце у валютному регулюванні займає принцип захисту національної валюти, головною метою якого є забезпечення стабільності гривні. Для досягнення цієї мети Національний банк може запроваджувати тимчасові обмеження на купівлю іноземної валюти, встановлювати обов'язкові норми продажу валютної виручки або застосовувати інші інструменти валютної політики. Наприклад, Закон України «Про валюту і валютні операції» передбачає впровадження таких механізмів у разі дестабілізації валютного ринку або загроз для платіжного балансу держави [18, с. 2].

Правове регулювання валютних операцій в Україні має низку особливостей, що відображають як національні інтереси у сфері фінансової безпеки, так і прагнення інтегруватися у світову фінансову систему. Однією з

ключових особливостей є диференційований підхід до різних видів валютних операцій. Поточні операції, до яких належать платежі за експортно-імпортними контрактами, грошові перекази, оплата послуг тощо, регулюються з мінімальними обмеженнями, оскільки вони становлять менший ризик для фінансової стабільності держави. Натомість капітальні операції — зокрема інвестування за кордон, надання або отримання кредитів, купівля нерухомості — можуть істотно впливати на стан платіжного балансу, тому потребують спеціальних дозволів або реєстрації в Національному банку України [24, с. 130].

Ще одним важливим аспектом валютного законодавства України є жорсткі вимоги до банківських та небанківських фінансових установ, які мають право здійснювати валютні операції. Ці суб'єкти фінансового ринку зобов'язані дотримуватися ряду суворих процедур фінансового моніторингу, що включають ідентифікацію клієнтів, перевірку та виявлення підозрілих операцій, а також зберігання відповідних документів, які підтверджують проведення таких операцій. Вони повинні також подавати регулярну звітність до уповноважених органів, таких як Національний банк України та інші державні органи, що здійснюють нагляд за фінансовими операціями.

Ці заходи спрямовані на забезпечення прозорості валютних операцій і запобігання фінансовим злочинам, таким як відмивання коштів або фінансування тероризму. Порушення вимог фінансового моніторингу може призвести до серйозних наслідків для фінансових установ, включаючи накладення штрафів, обмеження діяльності або навіть відкликання ліцензії на здійснення валютних операцій. Це створює додатковий рівень безпеки в фінансовій системі, що є важливим для підтримки стабільності національної валюти та довіри до українського фінансового сектору [3].

Окрім того, валютне законодавство України поступово адаптується до міжнародних стандартів у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних

злочинним шляхом. Зокрема, активно впроваджуються рекомендації FATF (Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів), що вимагають посиленого контролю за транскордонними переказами, особливо тими, що здійснюються з країн з підвищеним ризиком або стосуються операцій із великими сумами [1, с. 6].

Законодавець України передбачив ефективні механізми відповідальності за порушення у сфері валютного регулювання, що є важливою складовою для забезпечення стабільності національної валюти та правопорядку в економічній сфері. Санкційна політика в цій галузі охоплює різні рівні відповідальності, які включають як адміністративні, так і кримінальні заходи. Це дозволяє належним чином регулювати валютний ринок, встановлюючи чіткі правила для учасників ринку і забезпечуючи їх дотримання.

Зокрема, за порушення валютного законодавства, такі як ухилення від обов'язкової репатріації валютної виручки, здійснення операцій без необхідного дозволу або з порушенням встановленого порядку, передбачено накладення штрафів, блокування рахунків, а також відкриття кримінальних проваджень. Ці заходи спрямовані на забезпечення дисципліни серед учасників валютного ринку та запобігання фінансовим злочинам, які можуть негативно вплинути на стабільність національної валюти і економіки в цілому. Такий підхід також має на меті забезпечити належний рівень контролю з боку держави, що є необхідним для підтримання довіри до фінансової системи та міжнародної економічної репутації країни [19].

Правове регулювання валютних операцій в Україні будується на поєднанні контролю та лібералізації, спрямованому на захист економічної безпеки держави. Воно постійно еволюціонує, враховуючи як внутрішні економічні процеси, так і зовнішні виклики. Ефективність цієї системи залежить від балансу між свободою підприємництва та необхідністю запобігання фінансовим ризикам.

Висновок до розділу 1

У першому розділі було розглянуто сутність валютного регулювання як системи правових, організаційних та економічних заходів, спрямованих на встановлення порядку здійснення операцій з іноземною валютою. Валютне регулювання є важливою складовою фінансової політики держави, оскільки забезпечує стабільність національної грошової одиниці, платіжного балансу та розвиток економіки в цілому. Основними його об'єктами виступають валютні цінності, валютні операції, суб'єкти валютного ринку, а також механізми контролю й нагляду.

Було також проаналізовано національне законодавство, підзаконні акти, спеціальні нормативи та судову практику у сфері валютного регулювання. Визначено, що законодавча база України активно розвивається та оновлюється відповідно до викликів часу, зокрема умов воєнного стану. Водночас залишаються низка проблем, таких як часті зміни правил, неоднозначність формулювань та недостатня узгодженість між органами регулювання, що вимагає подальшої кодифікації та вдосконалення правового поля.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правова база валютного регулювання в Україні

Правове регулювання валютних операцій в Україні формується на основі багаторівневої системи нормативно-правових актів, які визначають правила проведення операцій, повноваження контролюючих органів та відповідальність за порушення. Ця система поєднує міжнародні зобов'язання України, норми національного законодавства та підзаконні акти, що деталізують порядок здійснення валютних операцій.

Конституційні засади регулювання валютних відносин впливають із положень про єдину грошову одиницю (ст. 99 Конституції України), що передбачає виключне право Національного банку України на емісію грошей та проведення валютної політики. Міжнародні договори становлять перший рівень регулювання. Як член МВФ та інших міжнародних організацій, Україна бере на себе зобов'язання щодо лібералізації валютних операцій та забезпечення фінансової стабільності.

Національне законодавство у сфері валютного регулювання України сформовано на основі комплексу нормативно-правових актів різного рівня, що забезпечують як загальні засади здійснення валютних операцій, так і спеціальні вимоги до окремих суб'єктів та транзакцій. Основоположним актом у цій сфері є Закон України «Про валюту та валютні операції» № 2473-VIII, який встановлює базові поняття — зокрема, що таке валютні цінності, операції, резиденти та нерезиденти — і визначає їхні права й обов'язки, а також закріплює компетенцію органів, уповноважених здійснювати валютне регулювання, передусім Національного банку України [18].

Додаткове нормативне підґрунтя забезпечує Бюджетний кодекс України, в якому врегульовано питання управління валютними надходженнями та формування валютного фонду держави [4]. Кодекс України про

адміністративні правопорушення містить статтю 162-1, що передбачає відповідальність за порушення порядку здійснення валютних операцій, зокрема за здійснення операцій без ліцензії або з порушенням умов, установлених законодавством [19].

Важливу роль у регулюванні технічних і процедурних аспектів валютних операцій відіграють підзаконні нормативні акти. Зокрема, постанови НБУ, такі як Постанова № 647 «Про проведення валютних операцій», конкретизують умови й порядок проведення операцій, облік валютних коштів, відкриття рахунків тощо [20]. Також широко застосовуються інструкції та роз'яснення НБУ, серед яких, наприклад, документи щодо порядку подання звітності за формами № 557 і № 558, що регламентують облік валютних операцій банками та іншими фінансовими установами [25; 26].

Крім того, існують спеціальні нормативні акти, що стосуються боротьби з відмиванням коштів відповідно до стандартів FATF, регулювання операцій з підвищеним ризиком (зокрема, форвардних контрактів) та встановлення вимог до діяльності небанківських фінансових установ, що мають право здійснювати валютні операції [12; 3; 8].

Еволюція нормативної бази в останні роки характеризується підвищенням контролю за валютними операціями фізичних осіб, особливо в умовах воєнного стану, коли були введені додаткові обмеження на виведення капіталу за кордон. Окрім того, простежується тенденція до гармонізації українського валютного законодавства з європейськими стандартами, що спрямована на полегшення міжнародної фінансової інтеграції [1; 18].

Водночас у чинному нормативному регулюванні існують певні проблемні аспекти. Серед них — неоднозначність окремих правових формулювань, що породжує суперечливу правозастосовчу практику; часта зміна правил, що створює складнощі для суб'єктів ринку у їх застосуванні; а також недостатньо налагоджені механізми міжвідомчої взаємодії між НБУ,

Державною податковою службою, митними органами та іншими інституціями [27].

Таким чином, нормативно-правова база валютного регулювання в Україні представляє собою динамічну систему, що поєднує міжнародні стандарти, національне законодавство та деталізовані підзаконні акти. Її розвиток відбувається під впливом як внутрішніх економічних процесів, так і зовнішніх викликів, що вимагає постійного удосконалення механізмів правового регулювання для забезпечення ефективного функціонування валютного ринку.

2.2. Роль Національного банку України в регулюванні валютних операцій

Національний банк України (НБУ) як центральний орган валютного регулювання відіграє провідну роль у формуванні, реалізації та контролі державної політики у сфері валютних відносин. Його діяльність охоплює широкий спектр повноважень — від нормотворення та контролю до стабілізації валютного ринку та міжнародної співпраці.

Одна з ключових функцій НБУ — нормотворча. Вона реалізується через ухвалення нормативно-правових актів, що конкретизують загальні положення валютного законодавства. Наприклад, Постанова НБУ №647 «Про проведення валютних операцій» встановлює чіткі правила проведення операцій з іноземною валютою, відкриття та ведення валютних рахунків, а також оформлення паспортів валютних операцій [20].

Наступною є контрольна функція, яка передбачає систематичний моніторинг дотримання валютного законодавства всіма учасниками ринку. У межах цього напряму здійснюється аналіз звітності банків щодо валютних операцій, а також проводяться перевірки фінансових установ на предмет законності їх діяльності у валютній сфері [25; 26].

Регулятивна функція НБУ полягає в розробці та запровадженні механізмів прямого впливу на валютний ринок. Серед інструментів — встановлення обов'язкових норм продажу валютної виручки, визначення лімітів на купівлю іноземної валюти, а також проведення валютних інтервенцій з метою коригування курсу національної валюти [18].

Особливу вагу мають наглядові повноваження НБУ. Вони стосуються не лише банківських установ як основних гравців валютного ринку, а й небанківських фінансових установ, що також залучені до здійснення окремих видів валютних операцій. Контроль за цими суб'єктами є важливим елементом запобігання ризикам і порушенням [3; 9].

Стабілізаційна функція реалізується шляхом управління валютними резервами, запобігання різким курсовим коливанням та протидії спекулятивним атакам на гривню. Ці дії спрямовані на забезпечення макророзумової стабільності країни та захист її платіжного балансу [22].

Не менш важливою є міжнародна координація, в межах якої НБУ співпрацює з міжнародними фінансовими організаціями, виконує міжнародні зобов'язання щодо валютного контролю, а також здійснює обмін інформацією з іноземними регуляторами з метою забезпечення прозорості та взаємної довіри [1].

У сфері санкційної політики НБУ уповноважений застосовувати широкий спектр заходів впливу на порушників валютного законодавства. Це можуть бути штрафи, призупинення або відкликання ліцензій, а також блокування підозрілих операцій, що потенційно пов'язані з тіньовими схемами чи фінансуванням тероризму [19].

У межах інформаційно-аналітичної діяльності Національний банк України виконує важливу роль у забезпеченні прозорості валютного ринку та створенні умов для прийняття обґрунтованих управлінських рішень на основі надійної інформації. Одним із ключових аспектів цієї діяльності є регулярне

оприлюднення статистичних даних про стан валютного ринку. НБУ надає громадськості та учасникам ринку детальні відомості про курс національної валюти, обсяг валютних резервів, структуру валютних операцій та інші важливі показники. Це дозволяє не лише забезпечити відкритість процесів на валютному ринку, але й допомагає банкам, фінансовим установам, бізнесу та державним органам здійснювати точні прогнози та планування своїх валютних операцій.

Додамо те, що НБУ активно здійснює аналіз тенденцій міжнародних валютних потоків, що включає вивчення змін у світових економічних процесах, впливу міжнародних фінансових криз, валютних коливань на інших ринках та інших факторів, що можуть вплинути на валютну ситуацію в Україні. За допомогою цього аналізу Національний банк має змогу прогнозувати можливі сценарії розвитку валютного ринку і, зокрема, валютного курсу. Прогнозування сприяє своєчасному реагуванню на можливі економічні зміни та допомагає ухвалювати ефективні рішення щодо проведення валютних інтервенцій або інших заходів з метою стабілізації валютної ситуації в країні. Такий підхід дозволяє НБУ більш ефективно керувати валютними резервами та забезпечувати стабільність національної валюти.

Крім того, важливою сферою діяльності НБУ є розвиток валютної інфраструктури, який передбачає модернізацію системи валютних розрахунків, впровадження сучасних електронних платіжних платформ і створення умов для поступової інтеграції України до європейського валютного простору [16].

Таким чином, діяльність Національного банку України у сфері валютного регулювання охоплює як нормативне забезпечення, так і практичну реалізацію валютної політики. Поєднання регулятивних, контрольних,

стабілізаційних та антикризових функцій дає змогу забезпечити функціонування валютного ринку та зменшити зовнішні ризики.

Висновок до розділу 2

Другий розділ присвячено аналізу ролі Національного банку України як головного органу валютного регулювання. НБУ виконує широкий спектр функцій – від нормотворчої та контрольної до стабілізаційної та антикризової. Через прийняття нормативних актів, нагляд за банківською системою, регулювання валютного курсу і валютних інтервенцій, Банк забезпечує ефективне функціонування валютного ринку та підтримку макроекономічної стабільності.

Водночас діяльність НБУ тісно пов'язана з міжнародними організаціями та відповідає сучасним викликам. Особливо актуальними є його заходи в умовах воєнного стану: запровадження тимчасових валютних обмежень, захист валютного ринку від спекуляцій та управління валютними резервами. Таким чином, НБУ виконує комплексну і стратегічну роль у забезпеченні валютної безпеки країни.

РОЗДІЛ 3. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

3.1. Міжнародні договори та організації, що регулюють валютні операції

Міжнародне валютне регулювання базується на системі угод, стандартів і принципів, розроблених провідними міжнародними організаціями. Вони відіграють ключову роль у формуванні прозорого, ефективного та безпечного глобального фінансового середовища, а також значною мірою впливають на формування національного валютного законодавства країн, зокрема України.

Один із головних міжнародних документів, що визначає засади валютної політики держав, — Статут Міжнародного валютного фонду (МВФ). Він встановлює правила для забезпечення валютної стабільності, уникнення маніпуляцій з валютним курсом, а також зобов'язує держави-члени дотримуватися принципу вільної конвертації поточних операцій та співпрацювати з МВФ щодо валютного контролю [1].

Міжнародний валютний фонд (МВФ) також надає технічну допомогу країнам у реформуванні валютного законодавства, зокрема Україні, що відображається у впровадженні принципу лібералізації валютних операцій та зниженні адміністративного контролю над ними [1].

Важливу роль відіграє і Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF). Її рекомендації є основою глобального стандарту для боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Вони містять конкретні вимоги до прозорості валютних операцій, ідентифікації клієнтів, а також контролю за транскордонними переказами [1]. Україна, як держава, що взяла на себе міжнародні зобов'язання, поступово імплементує стандарти FATF у власне законодавство, зокрема через ухвалення Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів» [12].

Ще одна впливова організація — Базельський комітет з банківського нагляду, який розробляє рекомендації з управління валютними ризиками та забезпечення банківської стабільності. Хоча його стандарти не є обов'язковими, вони широко визнаються і впроваджуються в банківських системах більшості країн, зокрема й України, через регуляторну діяльність НБУ [3].

Окремо варто відзначити Європейський Союз, правові норми якого мають дедалі більше значення для України в контексті Угоди про асоціацію. Україна зобов'язалася гармонізувати своє законодавство з актами ЄС, зокрема в частині вільного руху капіталів, боротьби з відмиванням коштів і прозорості фінансових операцій [18].

Таким чином, участь України в міжнародних договорах і співпраця з ключовими організаціями — МВФ, FATF, ЄС, Базельським комітетом — забезпечує трансформацію національного валютного регулювання відповідно до світових стандартів. Це сприяє підвищенню прозорості, зменшенню корупційних ризиків, покращенню інвестиційного клімату та інтеграції України до глобального фінансового простору.

3.2. Вплив міжнародних стандартів на валютне законодавство України

Вплив міжнародних стандартів на валютне законодавство України є глибоким, системним і багатовекторним. У контексті глобалізації фінансових ринків та зростання взаємозалежності між національними економіками, гармонізація валютного регулювання із загальноприйнятими міжнародними нормами стала необхідною умовою інтеграції України до світового фінансового простору. Зокрема, національна нормативна база у цій сфері активно адаптується до вимог і рекомендацій таких міжнародних структур, як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Група з розробки фінансових заходів

боротьби з відмиванням коштів (FATF), Європейський Союз та Базельський комітет з банківського нагляду.

Ключову роль у реформуванні валютного законодавства України відіграв саме МВФ. В рамках програм співпраці з Україною, Фонд неодноразово надавав рекомендації щодо лібералізації валютного ринку, спрощення адміністративних процедур, поступового переходу до ринкових механізмів регулювання. Як наслідок, у 2018 році було ухвалено базовий Закон України «Про валюту і валютні операції» (№2473-VIII), який замінив застарілий декрет Кабінету Міністрів від 1993 року. Новий закон запровадив принцип “дозволено все, що не заборонено”, що повністю відповідає стандартам МВФ та є однією з основ сучасного валютного регулювання в країнах з розвинутою економікою [18].

Важливим чинником впливу стало й приєднання України до міжнародних стандартів у сфері боротьби з відмиванням коштів, розроблених FATF. Національне валютне законодавство було доповнено положеннями, що передбачають посилений контроль за операціями з підвищеним ризиком, обов’язкову фінансову моніторингову звітність, а також вимоги до ідентифікації клієнтів. Це знайшло відображення в численних підзаконних актах Національного банку України, зокрема в листах та інструкціях щодо заповнення форм №557 та №558, які встановлюють обов’язок банків детально звітувати про здійснені валютні операції [25, 26]. Завдяки імплементації стандартів FATF, Україна вийшла з «сірого списку» організації, що позитивно вплинуло на її міжнародний імідж.

Європейський вектор валютного законодавства також є визначальним. В рамках Угоди про асоціацію з ЄС, Україна взяла на себе зобов’язання поступово наблизити своє фінансове регулювання, зокрема валютне, до норм Євросоюзу. Це передбачає не лише лібералізацію руху капіталів, але й посилення інституційної спроможності органів нагляду, дотримання

стандартів прозорості, звітності та захисту прав споживачів фінансових послуг [18]. З метою реалізації цих завдань НБУ активно переглядає підходи до валютної політики, запроваджує нові регуляторні інструменти, а також розвиває інфраструктуру валютного ринку — електронні системи розрахунків, платіжні сервіси тощо [16].

Базельський комітет з банківського нагляду, хоч і не є нормативним органом у сфері валютного контролю, однак його стандарти щодо управління ризиками, у тому числі валютними, були враховані при розробці вимог до банківських установ в Україні. Зокрема, встановлено підвищені вимоги до прозорості валютних операцій, систем внутрішнього контролю та запобігання ризикам валютної спекуляції [3].

Не менш важливим є запозичення практик санкційної політики з боку міжнародних структур. Сучасне українське валютне законодавство передбачає різні види відповідальності за порушення — від штрафів і блокування рахунків до анулювання ліцензій та навіть кримінальної відповідальності (ст. 162-1 КУпАП) [19]. Це повністю узгоджується з міжнародними підходами до протидії фінансовим правопорушенням і слугує гарантією стабільності валютного ринку.

Крім того, спільно з міжнародними партнерами, Україна адаптувала положення щодо валютного регулювання у воєнний період. Так, відповідно до рекомендацій МВФ, були введені тимчасові обмеження на купівлю іноземної валюти та перекази за кордон для стабілізації платіжного балансу й підтримки валютного курсу, при цьому зберігаючи базові засади свободи обігу для критичного імпорту й гуманітарних потреб [18].

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що міжнародні стандарти є не просто орієнтиром для реформ, а реальним механізмом трансформації валютного законодавства України. Вони забезпечують його адаптацію до сучасних викликів, підвищують ефективність нагляду, сприяють інтеграції у

світовий фінансовий простір і створюють умови для формування відкритого, стабільного та прозорого валютного ринку. Така еволюція нормативної бази є необхідною передумовою економічної безпеки України та гарантом її подальшого розвитку в умовах глобальної економіки.

Висновок до розділу 3

У третьому розділі проаналізовано, як міжнародні договори, організації та стандарти формують рамки для валютної політики України. Співпраця з МВФ, FATF, ЄС та Базельським комітетом впливає на зміст та структуру валютного законодавства, стимулюючи його адаптацію до європейських і світових вимог. Україна перейшла до ліберальної моделі регулювання, де переважає принцип свободи валютних операцій, за умови прозорості та контролю.

Імплементация міжнародних стандартів сприяє підвищенню довіри до фінансової системи, розвитку інфраструктури валютного ринку та посиленню боротьби з відмиванням коштів. Водночас міжнародний вплив стимулює внутрішні реформи, що є важливою умовою економічної інтеграції України до глобального фінансового простору.

ВИСНОВОК

У результаті проведеного дослідження валютного регулювання в Україні, можна зробити кілька важливих висновків, що стосуються правового та інституційного забезпечення валютних операцій, їх взаємодії з міжнародними стандартами та ролі національних регуляторів, зокрема Національного банку України. Валютне регулювання є важливою складовою частиною фінансової стабільності держави, оскільки воно безпосередньо впливає на економічний розвиток, підтримку національної валюти та здійснення міжнародних економічних операцій.

З одного боку, валютна політика України базується на фундаментальних принципах, закріплених в національному законодавстві, яке забезпечує баланс між відкритістю економіки та безпекою держави в умовах глобалізації та фінансової нестабільності. Прийняття Закону України “Про валюту та валютні операції” стало важливим етапом у реформуванні валютного законодавства та забезпеченні конкурентоспроможності країни на міжнародному фінансовому ринку. Цей закон визначає основні правила для проведення валютних операцій, забезпечує стабільність валютного ринку та формує чітке регулювання іноземних інвестицій, що важливо для розвитку бізнесу та залучення капіталу.

Але водночас ми з’ясували, що чинне національне законодавство потребує постійного вдосконалення. На цьому шляху важливим фактором є розуміння того, що валютне регулювання має бути адаптованим до нових економічних викликів, таких як вплив зовнішніх факторів (глобальні фінансові кризи, воєнний стан) та необхідність інтеграції в міжнародну економічну спільноту. Тому одним із пріоритетних завдань є гармонізація національного валютного законодавства з міжнародними стандартами, що, в свою чергу, сприяє зниженню економічних ризиків, зміцненню фінансової стабільності та забезпеченню прозорості валютних операцій.

Національний банк України відіграє велику роль у реалізації валютної політики країни. Його функції, такі як нормотворчість, контроль за дотриманням валютного законодавства, регулювання валютних резервів та боротьба з фінансовими ризиками, мають критичне значення для стабільності валютного ринку. Однак, важливим є забезпечення належного контролю за діяльністю банків та інших фінансових установ, адже будь-які порушення правил валютного регулювання можуть призвести до значних економічних втрат. Розробка нових механізмів, що дозволяють гнучко реагувати на зміни в умовах фінансового середовища, є необхідною умовою для ефективного валютного управління.

Не менш значимим є вплив міжнародних стандартів на валютне законодавство України. В результаті поступової адаптації української нормативно-правової бази до стандартів Міжнародного валютного фонду, FATF, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій, Україна значно підвищує свою конкурентоспроможність на міжнародному ринку. Це сприяє не тільки покращенню іміджу країни, але й зміцненню міжнародних економічних відносин. Зокрема, важливим є посилення контролю за транскордонними валютними операціями та боротьба з відмиванням коштів, що має значення для збереження фінансової стабільності та забезпечення належної репутації українських фінансових установ.

Проте, попри позитивні зрушення, існують і проблеми у сфері валютного регулювання, які потребують уваги. Неоднозначність деяких формулювань в нормативно-правових актах, часті зміни в законодавстві, а також недостатній рівень міжвідомчої взаємодії є перешкодами для ефективного застосування валютних норм. Крім того, зміни в зовнішньоекономічній ситуації та національних реаліях вимагають більш оперативної реакції від органів валютного регулювання, а також підвищення рівня правової грамотності серед учасників валютного ринку.

Таким чином, валютне регулювання в Україні є важливим інструментом для забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку країни. Водночас, для досягнення максимальних результатів необхідно продовжувати вдосконалювати законодавчу та інституційну базу, що відповідає сучасним міжнародним стандартам. Адаптація національного законодавства до міжнародних вимог дозволить не лише забезпечити стабільність валютного ринку, але й підвищити економічну безпеку України в умовах глобалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко І. Г. Валютні операції як інструмент у механізмі легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2024. № 1. С. 5–10. .
2. Богма О. С. Теоретична сутність поняття бюджетний інтерес. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 3. С. 16–19.
3. Бороденко Т., Буряченко А., Гапонюк М. Діяльність небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57.
4. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI : станом на 5 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>(дата звернення: 10.04.2025).
5. Гончар М. Особливості організації бухгалтерського обліку валютних операцій в комерційних банках України. *Scientific practice: modern and classical research methods / chair* К. Сімаков. 2023.
6. Давидова І. І. Фінансове забезпечення розвитку економіки. *Агросвіт*. 2019. № 6, берез. С. 81–88.
7. Джурук Н. І. Класифікація фінансових посередників та їх роль на фінансових ринках. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 2(92). С. 121–125.
8. Дребот Н. П., Танчак Я. А., Миколишин М. М. Тенденції розвитку небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг України. *Scientific Bulletin of UNFU*. 2020. Т. 30, № 1. С. 109–114.
9. Ільчук В. П., Шпомер Т. О., Шпомер А. М. Конкурентоспроможність небанківських фінансових установ на ринку фінансових послуг. *Economic Synergy*. 2023. № 2. С. 74–88.
10. Латковська Т., Сідор М., Койчева О. Фінансове право. Нац. ун-т "Од. юрид. акад.", 2019.

11. Малік М. Взаємодія фінансових установ - провідна тенденція сучасного ринку фінансових послуг. *Банківська справа*. 2015. № 3 (134). С. 123–126.
12. Мангушев Д., Герман М. Валютний форвард та своп як напрям розвитку валютних операцій банку для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. *Modalități conceptuale de dezvoltare a științei moderne*. 2020.
13. Марковський А. І. Бюджетний кодекс України в контексті бюджетної реформи. *Фінанси України*. 2009. № 8 (165). С. 3–18.
14. Марутяк Г., Томашівська М., Клебан О. Основні методи нейтралізації фінансових ризиків. *Scientific research of the XXI century. Volume 2*. 2021. Р. 97–100.
15. Михайленко С. В. Бюджетний менеджмент: визначення, принципи, функції. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 3 (117). С. 223–229.
16. Остапенко Т. Г., Данілова Е. І., Попова Д. В. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції як складова корпоративного бізнесу. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки*. 2023. № 3 (70). С. 93–102.
17. Поляков М. А. Фінансове планування на підприємстві. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 3 (03). С. 80–84.
18. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>(дата звернення: 10.04.2025).
19. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо порушення правил про валютні операції : Закон України від 18.05.2000 № 1744-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1744-14#Text>(дата звернення: 10.04.2025).
20. Про проведення валютних операцій : Постанова Нац. банку України від 09.10.2014 № 647 : станом на 7 лип. 2015 р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0647500-14#Text>(дата звернення: 10.04.2025).

21. Рекуненко Т. О. Поняття та види фінансових правопорушень. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права*. 2023. С. 561–564.
22. Стешенко О. Д., Каленський О. В. Антикризове фінансове управління підприємством. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. № 54.
23. Фінансове регулювання доходів населення / І. І. Румик та ін. *Економіка невизначеності: практичний погляд на проблему*. 2021. С. 136–217.
24. Чирка Д. Валютні операції як основа валютного ринку. *Економічний аналіз*. 2010. Вип. 7. С. 129–132.
25. Щодо особливостей заповнення статистичних звітів про валютні операції за формами N 557 та N 558 : Лист Нац. банку України від 26.05.2011 № 19-201/3614. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3614500-11#Text>(дата звернення: 10.04.2025).
26. Щодо статистичної звітності про валютні операції : Лист Нац. банку України від 20.04.2011 № 13-411/2589. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2589500-11#Text>(дата звернення: 10.04.2025).
27. Bondarieva T. H., Nemkovych O. V. Сучасний стан правового забезпечення здійснення валютних операцій суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. *Bulletin National University of Water and Environmental Engineering*. 2019. Т. 4, № 84. С. 15.